

Н. З. Грозна

ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ У ВТНЗ

Розглянуто проблему інтеграції гуманітарного знання в процес підготовки менеджерів-економістів в технічному ВТНЗ і значення гуманітарної (і зокрема культурологічної) складової у професійній підготовці фахівців цього напрямку. Визначається роль культурологічного та гуманістичного підходів у підготовці майбутніх менеджерів в сфері економіки, а також роль гуманітарної підготовки фахівців цієї сфери.

Вступ

Актуальність теми зумовлена тими інтеграційними процесами, що відбуваються в сучасному світі та освіті, коли особистість пізнає себе у своїй культурі, і в той же час усвідомлює себе частиною світової культури, де на засадах діалогу культур вона примножує культуротворчий досвід людства.

Разом з тим сучасна цивілізація обмежує можливості всебічного розвитку людини. В українському суспільстві все більшої сили набувають процеси поступової втрати духовно-моральних, історичних та культурно-гуманітарних пріоритетів і цінностей. В освіті на перший план все більше виступає підготовка «вузького» спеціаліста, який ефективно виконує призначені йому функції. Складається ситуація, коли, з одного боку, в умовах ринку постійно зростають вимоги до професійної підготовки майбутнього спеціаліста. З іншого боку, в таких умовах при підготовці фахівців різних профілів гуманітарний комплекс наук не витримує конкуренції зі спеціальними дисциплінами. Це деформує загальнокультурну підготовку людини, призводить до стандартизації особистості.

Як зазначає О. Олійник, «саме такі радикальні спрямування призводять до того, що в житті не втілюються нові підходи до освіти і культури, не враховується соціальна і моральна ситуація і, як наслідок, немає відчутних економічних зрушень у суспільстві» [1, с. 123].

Сьогоднішня освіта страждає ізольованістю загально гуманітарного циклу дисциплін (історія, філософія, політологія, психологія, культурологія, етика та естетика та ін.) від професійно спрямованого, що згубно впливає на становлення особистості фахівця, який не володіє духовною спадщиною і не має навичок екстраполяції досягнень у галузі інших наук на сферу своєї діяльності [1, с. 124]. А саме від гуманізації освіти багато в чому залежить інтелектуально-творчий потенціал особистості.

Тому в сучасній парадигмі української освіти гостро стоїть проблема виховання цілісної особистості, здатної реалізувати свій потенціал, бути суб'єктом своєї життєдіяльності і стратегії власної долі. Аналізуючи духовно-моральний стан українського суспільства, можна дійти висновку, що він викликає глибоке занепокоєння. Корозія усталених духовних цінностей є наслідком прагматизації життя, пропаганди насилля, нехтування правових, моральних, соціальних норм, що за своїми масштабами становить глобальну соціальну проблему. Ось чому основним завданням сучасного освітньо-виховного процесу є не тільки сформулювати необхідні знання, а в першу чергу — інтелектуально розвинути, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя [2, с. 183].

Головна мета української системи освіти — «створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості, формувати покоління, здатне навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності суспільства» [3, с. 3–4].

Вирішення цих завдань потребує реформування вищої освіти, переходу від стандартних освітньо-виховних заходів на цілеспрямоване і професійне управління процесами освіти і виховання.

Основна частина

Техногенна цивілізація ХХ століття, що має вражаючі досягнення в галузі науки, техніки, освіти, викликала дуже глибокі глобальні кризи: створення зброї масового знищення, зростання екологічної кризи зробили реальністю руйнування біогенетичних основ людської життєдіяльності. Тим самим сучасна цивілізація поставила під загрозу саме існування людства.

Крім того, можна спостерігати широкомасштабну експансію технічного світу, що породила кіборгкультуру, яка, в свою чергу, призвела до нерозвиненості та виснаження емоційних переживань людини, до їх примітивізму. Людина стала існувати в нелюдському середовищі: зомбованій, маніпулятивній, агональній. В її бутті стали проступати втрата самоідентифікації (національної, соціальної, професійної тощо) та риси небуття [4, с. 15].

Отже, на початку ХХІ століття процеси глобалізації, формування новітнього інформаційного суспільства, віртуалізації соціальних відносин, повсякденного життя людей обумовили необхідність переходу до нового шляху розвитку суспільства і цивілізації.

Система вищої освіти відчуває вплив радикальних змін, зумовлених швидкими соціально-економічними і загальнокультурними перетвореннями сучасного світу і має адекватно відповісти на виклики сучасності. Тому саме нова культурологічна парадигма освіти має забезпечити подальший розвиток людини і суспільства, оскільки вона спрямована на особистість, чуттєве начало в людині, на розуміння фактів сучасного буття.

Нова парадигма людського існування базується на нових знаннях, загальнопланетарних принципах мислення. Вона полягає у зміні пріоритетів, в центрі уваги яких постає особистість, її культура та професіоналізм. Тому знання та уміння, які дає людині вища освіта, в нових умовах перетворюються із самоцілі у засіб її професійного розвитку та самовдосконалення. Критерієм знання як феномена культури стає не стільки відповідність цій дійсності, скільки узгодження такої форми знання із загальними ціннісно-смысловими настановами культури (Л. П. Разбегаєва).

Таким чином, мова йде про зміну парадигми раціонального знання на парадигму культуровідповідності та культуротворчості освіти, про заміну її основного смислового знака «раціоналізм» на знак «культура».

При цьому поступово відбувається повертання від абсолютизації цінності раціональних наукових знань («знанієцентризм») до усвідомлення, засвоєння та реалізації в освітній практиці гуманітарних і культурних цінностей («культуроцентризм»).

Сутність культурологічного підходу в освіті обумовлена процесами гуманізації та гуманітаризації. Вона полягає у вихованні людини культури і моральності, спрямованої на збереження і відтворення світових культурних цінностей. Культурологічна діяльність фахівця не є будь-якою предметною діяльністю, а виступає в якості певної метадіяльності, як свого роду внутрішній план будь-якої іншої діяльності [5, с. 6].

Звідси, переглядаючи співвідношення «культура—індивід—освіта—суспільство», розглядаємо культуру як вираження або здійснення того духовного та морального стану, в якому знаходиться це суспільство (народ, індивід), де індивіда необхідно розглядати з гуманістичних позицій в якості творчої та свободної особистості, що самореалізується і самовизначається, а освіту — як генетичний код суспільства і культури. В цьому контексті людина має стати найвищою цінністю серед всіх інших, що характеризує прогресивне суспільство. В цьому полягає, в загальному, суть гуманізму, який, як вважають вчені, буде «головною відмінною рисою постіндустріальної цивілізації, тому її називають гуманістичною. Людина має стати вирішальною матеріальною, економічною та духовною цінністю сучасного світу» [4, с. 21].

Загальновідомо, що з гуманізмом як феноменом культури безпосередньо пов'язано саме гуманітарне знання, що ідеї гуманізму і гуманітарного знання тісно пов'язані між собою. І в той час, коли в індустріальному суспільстві освіта стала додатком, що обслуговує потреби промисловості, нова культурологічна парадигма потребує її переорієнтації на забезпечення особистісного та індивідуального розвитку людини через створення умов для її самостійного духовно-інтелектуального зростання. В цьому процесі, як можна бачити, особлива роль належить саме гуманітарному знанню, гуманітарній підготовці фахівця будь-якого профілю. Слід відмітити тісний зв'язок цього сектора вищої освіти із реальним виробництвом, ринком

праці, оскільки сюди можна віднести гуманітарну складову вищої технологічної школи, яка готує фахівців для різних секторів економіки.

Інтерес до питання культурного самовизначення фахівця в динаміці сучасного часу є дуже високим, і це пояснюється суспільними потребами у морально багатій, неординарній, автономній та обдарованій у професійному і культурному планах особистості. Тільки всебічно і гармонійно розвинутий, збагачений різноманітними культурними цінностями фахівець може внести значний вклад у розвиток і вдосконалення сучасного суспільства, у професійну культуру.

При цьому він здатен на високому морально-професійному рівні ставити і виконувати соціально значущі завдання у професійній діяльності, виявляючи динамічність і готовність до вирішення актуальних проблем, особистісну зацікавленість у результативності та ефективності індивідуальної та колективної праці [4, с. 7].

Таким чином, сучасна професійна освіта — це складна освітня система, яку суспільство створило «не просто для накопичення певної сукупності знань, умінь і навичок, а заради створення певної образності, образу, обличчя фахівця, здатного думати і осмислювати, творити і присвоювати у просторі образних систем світу, проєкцій реальності, що призначені допомогти людині зорієнтуватися в навколишньому середовищі, що швидко змінюється, і набути власного неповторного та унікального вигляду. А тому зміст поняття «освіта» повинен включати два взаємопов'язаних і взаємозалежних елементи: навчання і виховання [4, с. 38–39].

В цьому контексті ціллю гуманітарної науки є — навчити людину мислити, давати оцінку різним і неоднозначним явищам. Безсумнівно, що загальна культура і освіченість фахівця безпосередньо пов'язана з рівнем його гуманітарного знання.

Гуманітарні науки беруть опосередковану участь у створенні матеріальних благ, в тій чи іншій мірі діючи на кількість і якість матеріальних ресурсів, що виробляються, та їх розподіл серед різних прошарків населення, прогнозуючи розвиток соціально-економічних відносин в цілому.

Очевидним є той факт, що єдність професійної та гуманітарної підготовки майбутніх фахівців стає однією із найважливіших вимог до вищої професійної освіти. До головних структурних елементів гуманітарної освіти належать: світоглядно-філософська, культурологічна та філологічна, соціально-політична та соціологічна складові, історична, етична й естетична освіта, українознавча підготовка, еколого-природничка, економічна та правова освіта, психолого-педагогічна підготовка, система знань і навичок, що забезпечують здоровий спосіб життя.

Системна і цілеспрямована гуманітарна підготовка є актуальною для фахівців в економічній сфері, тому що вона закладає широкий морально-естетичний та загальнокультурний потенціал фахівця, який забезпечує ефективність його суспільної діяльності.

У цьому сенсі гуманітарна підготовка стає однією із умов удосконалення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, важливою частиною всебічно і гармонійно розвинутої особистості і, в результаті, запорукою соціальної стабільності та розвитку суспільства. Це безпосередньо стосується і підготовки майбутніх менеджерів-економістів, оскільки менеджмент безпосередньо пов'язаний із ефективним вирішенням проблем управління різними соціально-економічними сферами життєдіяльності людини. Як зазначає А. В. Шегда, «особливістю управлінської освіти в Україні є те, що перехід до ринку потребує створення системи підготовки кваліфікованих кадрів для роботи в діловому середовищі. Нові соціально-економічні умови господарської діяльності суттєво змінили якісні вимоги до фахівців, котрі пройшли відповідне навчання та прагнуть займатися управлінською працею в ділових організаціях» [6, с. 7].

В управлінській діяльності завжди цінувались фундаментальність та широта знань, умінь використовувати інструментарій логічного аналізу, які були запорукою успіху в прийнятті рішень, коли майбутнє було логічним наслідком минулого. Але в умовах, коли менеджмент має виходити з майбутнього, яке не завжди є логічним наслідком теперішнього, важливого значення в професійній діяльності менеджера набувають такі якості, як інтуїція та здатність до творчості. Зміни, що відбуваються, викликають необхідність «по-новому подивитися на те, які риси повинні мати випускники навчальних закладів, що здійснюють підготовку та перепідготовку фахівців різних спрямувань, а особливо управлінців. Відповідно це вимагає перег-

ляду як змісту, так і методів навчання. Особливість вивчення менеджменту полягає в тому, що центром уваги є розвиток уміння розв'язувати проблеми» [6, с. 8].

У процесі навчання люди набувають того, що змінює їхні погляди на навколишній світ, на своє місце і роль у ньому, що дає їм можливість діяти не так, як раніше, завдяки певним новим рисам, яких вони не мали раніше. Навчання розглядається як зміна сприйняття реальності, в якій перебуває людина. Професійне зростання менеджера здійснюється шляхом активної самозміни та саморозвитку особистості.

С. Я. Батишев вважає, що професіоналізація означає педагогічно регульований процес професійного становлення особистості в умовах професійної освіти.

Важливою є думка А. К. Маркової, яка вважає, що професійне становлення — це:

- продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості;
- засвоєння і самопроектування професійно орієнтованих видів діяльності;
- визначення свого місця у світі професій;
- реалізація себе у професії;
- самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму [7, с. 4].

«Гуманізація професійної підготовки менеджера має передбачати і створювати умови, за яких майбутній організатор, керівник, управлінець буде мати можливість вибудувати власний образ професійного «Я» і, аналізуючи протиріччя між «Я — реальним» та «Я — професійним», програмувати й здійснювати професійний саморозвиток». Учений вважає, що ключовим моментом гуманізації професійної підготовки і становлення менеджера є усвідомленість мотивів, що забезпечує глибоке засвоєння необхідного навчального матеріалу з будь-яких дисциплін, у тому числі економічних (В. Орлов) [8, с. 253].

Висновки

Усе вищевикладене дає підстави стверджувати, що гуманітарна підготовка фахівців економічного профілю у ВТНЗ здатна стати каталізатором професійного становлення особистості студента в умовах професійної освіти.

Гуманізація освіти означає створення такої освітньої системи, яка відповідає гуманістичним цінностям та ідеалам, в якій відбувається відхід від авторитарної системи керівництва і впровадження нових форм навчальної діяльності, де викладач і студент є співучасниками навчального процесу з метою розвитку культурної особистості, висококваліфікованого фахівця.

Тому гуманітарну освіту необхідно розглядати в якості системоутворюючого фактора в системі вищої професійної освіти, яка:

- забезпечує культурне спілкування;
- сприяє розвитку грамотності, освіченості, культури, менталітету;
- удосконалює інтелектуальні потреби особистості;
- не тільки розвиває мовленнєві, комунікативні, соціокультурні компетенції студентів, але й сприяє виникненню у них внутрішньої потреби до професійного зростання, до саморозвитку та самовдосконаленню, безперервній освіті та самоосвіті;
- залучає до вітчизняної та світової культури;
- розвиває такі особистісні якості, як відкритість, емпатію, патріотизм, повагу до інших народів та їх культур, готовність і здатність до співпраці тощо;
- посилює мотивацію до навчання та інтерес до навчальної діяльності в цілому;
- гарантує соціальну захищеність, розвиває здібності особистості до успішної побудови своєї соціальної та професійної діяльності, ефективної поведінки та взаємодії на ринку праці, тобто забезпечує умови для динамічного культурного самовизначення особистості в полі культурного, інформаційного, освітнього середовища соціуму.

Для сучасного студента вкрай необхідними є: потреба в самоосвіті, в духовній самостійності, критична спрямованість мислення, її продуктивність у засвоєнні знань і людської культури. Це — складові гуманітарної культури, що формується на всіх рівнях освітнього процесу в навчальній, науковій і культурній діяльності студентів, і є однією із складових загальної культури майбутніх фахівців.

Висока цілісна культура створюється усім устроєм суспільного життя. При цьому освіта і виховання слугують підґрунтям, яке формує тенденції гуманізації суспільства, його основні якісні характеристики, рівень цивілізованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Олійник О. Особливості гуманітарної підготовки і професійної компетентності студентів у технічному ВНЗ / О. Олійник // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка. Мовознавство. — 2009. — Т. 26. — С. 123—132.
2. Куріто О. В. Аксиологічні орієнтири філософії освіти сучасного українського соціуму / О. В. Куріто // Вісник Дон-НУЕТ. — 2012. — № 2 (54). — 183 с.
3. Абишева А. К. О понятии «ценность» / А. К. Абишева // Вопросы философии. — 2002. — № 3. — С. 139—149.
4. Соколов Е. А. Методология культурного самоопределения формирующейся личности специалиста-гуманитария / Е. А. Соколов, Н. Е. Буланкина // Опыт философского осмысления. — М., 2011. — 232 с.
5. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя / Т. В. Иванова. — К., 2005. — 282 с.
6. Шегда А. В. Менеджмент / А. В. Шегда. — К., 2004. — 687 с.
7. Суслова О. И. Профессиональное становление студентов вузов как психолого-педагогическая проблема. [Электронный ресурс] / О. И. Суслова. — Режим доступа : <http://www.sgu.ru/node/68190>. — Название с экрана.
8. Денисенко Н. Принципи гуманізації освіти у процесі професійної підготовки менеджерів організацій у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / Н. Денисенко. — Режим доступу : <http://www.social-science.com.ua/публікаці...> — Назва з екрану.

Рекомендована кафедрою філософії та гуманітарних наук

Стаття надійшла до редакції 26.10.12
Рекомендовано до друку 16.11.12

Грозна Наталія Зорянівна — старший викладач кафедри філософії та гуманітарних наук.
Вінницький національний технічний університет, Вінниця